

Гнатюка, 2017. – С. 3–18.

2. Верховцева І. Г. Селянські реформи 1860-х – 1870-х рр. чи Велика реформа 1861-1871 рр.?: уніфікація самоврядування селян у Російській імперії / І. Г. Верховцева // Емінак: науковий щоквартальник. 2017. № 4 (20) (жовтень-грудень). Т. 2. С. 79-90.
3. Гураль П.Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження / Павло Федорович Гураль. – Л.: ЛьвДУВС, «Край», 2008. – 468 с.
4. Мельничук О.Ф. Адміністративний апарат та органи місцевого самоврядування на Поділлі у другій половині XIX століття / О.Ф. Мельничук. – Вінниця: Велес, 2001. – 192 с.
5. Крестьянская реформа в России 1861 года: сб. закон. актов. – М.: ГОСИЮРИЗДАТ, 1954. – 318 с.
6. Центральний державний історичний архів (м. Київ). – Ф. 442. – Оп. 616. Спр. 196. – 191 арк.
7. Астырев Н.М. В волостных писарях. Очерки крестьянского самоуправления / Николай Михайлович Астырев. – М.: Книжное дело, 1904. – 351 с.
8. Матеріали до історії селянських революційних рухів на Чигиринщині (1875–1879 рр.) / За ред. К. Гребенкіна. – К.: Вид-во ЦАУ УРСР, 1934. – 244 с.
9. Литвиненко С. (селянин). Селянські надії / С. Литвиненко // Хлебороб. – 1908. – № 5. – С. 56–58.
10. Полицук Т.В. Євреї в соціально-економічних відносинах на Правобережній Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. / Т.В. Полицук // Український селянин. – Черкаси, 2000. – Вип. 1. – С. 58–60.

References:

1. Verkhovtseva, I. H. (2017). Selianske samovriaduvannia v planakh epokhy Velykykh reform: tradytsiine ta «novatorske» [Peasant self-government in the plans of the era of Great Reforms: Traditional and “Innovative”]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriiia: Istoriiia Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: History. (Vols. 2), (pp. 3–18). Ternopil: View of TNPU them. V. Hnatyuk [in Ukrainian].
2. Verkhovtseva, I. H. (2017). Selianski reformy 1860-kh – 1870-kh rr. chy Velyka reforma 1861-1871 rr.?: unifikatsiia samovriaduvannia selian u Rosiiskii imperii [Peasant reforms of the 1860's – 1870's or the Great Reform of 1861-1871.?: Unification of peasants' self-government in the Russian Empire]. Eminak: naukovyi shchokvartalnyk Eminak: scientific quarterly, 4(20), 79-90 [in Ukrainian].
3. Hural P.F. (2008) Terytorialna hromada v Ukraini: istoryko-pravove doslidzhennia [Territorial community in Ukraine: historical and legal research]. Lviv: LvovDUVS, «Kray» [in Ukrainian].
4. Melnychuk O. F. (2001) Administratyvnyi aparat ta orhany mistsevoho samovriaduvannia na Podilli u druhii polovyni 19 stolittia [The administrative apparatus and local government in Podillya in the second half of the XIX century]. Vinnitsa: Veles [in Ukrainian].
5. Krestianskaia reforma v Rossyy 1861 hoda: sb. zakon. Aktov [Peasant reform in Russia in 1861: Sat. law. Acts] (1954). Moscow: GOSYURIZDAT, 1954. [in USSR]
6. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv (m. Kyiv) [Central State Historical Archive (Kyiv)]. F. 442. op. 616. Sp. 196. 191 arcs.
7. Astyirev N.M. (1904) V volostnykh pisaryah. Ocherki krestyanskogo samoupravleniya [In volost clerks. Sketches of peasant self-government] Moscow: Book business [Russian empire].
8. Hrebekina K. (Eds). (1934) Materialy do istorii selianskykh revoliutsiinykh rukhiv na Chyhyrynshchyni (1875–1879 rr.) [Materials for the history of the peasant revolutionary movements in Chyhyrynshchyni (1875-1879)]. Kiev: View of the TsAU of the Ukrainian SSR [in USSR].
9. Litvinenko S. (peasant) (1908). Selianski nadii [Peasant hopes]. Hleborob The farmer, 5, 56-58 [Russian empire].
10. Polishchuk T.V. (2000) Yevrei v sotsialno-ekonomichnykh vidnosynakh na Pravoberezhnii Ukraini v druhii polovyni 19 – na pochatku 20 stolitt [Jews in socio-economic relations in the Right-Bank Ukraine in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries]. Ukrainskyi selianyn Ukrainian peasant. 1, 58-60. Cherkassy [in Ukrainian].

A. Kasyan

VOLOST ASSEMBLIES IN RIGHT-BANK UKRAINE DURING THE POST-REFORM PERIOD

Functioning of the volost assemblies in Right-Bank Ukraine is a has not yet been sufficiently studied in the modern historiography.

The purpose of this article is to research the functioning of an elected collective governance body of the volost, namely its assembly, in Right-bank Ukraine.

Art. of the Common statute defined the volost assembly as the main regulatory body of a volost. According to the same statute, the main functions of the volost assembly were: election of local government officials and supervision of their activities, distribution of taxes and diverse payments, supervision of village assemblies, election of delegates which were tasked with representation of the volost community in different representative organs and, finally, appointment and supervision of wards. Moreover, the volost assembly dealt with the military conscription issues. Thus, according to the law, this regulatory body was managing fiscal, administrative and domestic affairs.

Traditionally, the assembly consisted of volost and village officials and peasants elected per every ten households. Furthermore, in Right-bank Ukraine, the presence of elected representatives for different categories of landless peasant was mandatory (one person per twenty workers). This norm, however, was often ignored, according to the documents. Officials explained it by the fact that landless peasants usually sought work outside their own volost, so that they could not be represented in effect, although it did not bother their fellow villagers much. The author has also observed that the turnout during the active agricultural period in the summer has typically been lower than during the winter.

It can be concluded that the volost assembly in Right-bank Ukraine did not succeed in becoming the main regulatory body of the volost in practice, as most of its functions were fictitious. The main reasons for that in author's opinion were high, almost complete, illiteracy and patriarchy of the peasants' political culture as well as technical organizational problems. Almost the only issue which was actively addressed during the assemblies was the land issue, when the assembly could rule a decision that went against the existing legislation.

Key words: volost, volost assembly, peasant self-governance, Right-bank Ukraine.

УДК 930.2(477) «1902/1922»

DOI: 10.31651/2413-8142-2018-19-40-44

Н. А. Ковальова

кандидат історичних наук, доцент кафедри
українознавства ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»

СЕЛЯНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1902 – 1922 РР.: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

У статті проаналізовано основні підходи до визначення поняття «селянська революція» в 1920-х рр. та на початку 1990-х рр. (загальна характеристика концепцій). Запропоновано авторське тлумачення терміна, визначення характеру та особливостей перебігу селянської революції в Наддніпрянщині 1902 – 1922 рр.

Ключові слова: селянська революція, селянство, Наддніпрянська Україна, М. Покровський, В. Данилов.

Постановка проблеми. Економічні та суспільно-політичні трансформації в Наддніпрянщині першої третини ХХ ст. пов'язані із таким соціально-політичним явищем, як селянська революція. Тривалий час концепція селянської революції розглядалася з точки зору класової боротьби і перебувала на периферії дослідницької уваги. Розвиток селянознавчих студій та залучення нових теоретико-методологічних підходів роблять актуальним переосмислення проблеми і виявлення особливостей перебігу селянської революції в Наддніпрянській Україні.

Аналіз останніх досліджень. Серед сучасних українських істориків існують два підходи до висвітлення характеру відносин селянства із поміщицтвом та державою перших десятиріч ХХ ст.: аграрна революція (В. Лозовий, О. Михайлюк, І. Хміль) та селянська революція (ініціаторами розробки цієї концепції є черкаські історики). Остання дозволяє ґрунтовніше розкрити роль селянства як самостійного суб'єкта революційних подій, суспільних та економічних трансформацій. Своє бачення концепції селянської революції черкаські дослідники висловили на теоретичному семінарі «Революційний процес 1917–1920 років: витоки, зміст, значення» (13 червня 2013 р.), симпозиумах з аграрної історії та на сторінках «Українського селянина» (Вип. 14, 16-18). У працях С. Корнюк проаналізовано роль селянського чинника в революційних потрясіннях початку ХХ ст., розроблено періодизацію селянської революції. Зокрема, у її розвитку виокремлено три періоди: 1) 1902 – 1917 рр.; 2) 1917 – 1921 рр.; 3) 1921 – 1933 рр. [1, 53-54]. І. Фаренієм здійснено теоретичний аналіз концепції М. Покровського та В. Данилова [2; 3]. Важливим складником дослідження селянської революції є обговорення термінології та з'ясування характеру селянської революції.

Автор ставить за мету дослідити основні підходи до визначення поняття «селянська революція», її сутності і характеру (на матеріалах Наддніпрянської України), сформовані упродовж 1920-х – на початку 1990-х рр. вітчизняною історіографією.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «селянська революція» з точки зору класової боротьби подав у 1920-х рр. організатор радянської історичної науки М. Покровський. Спеціальної праці не було підготовлено. Цю концепцію фактично створили його учні, які узагальнили доробок дослідника з історії революції 1905 р., статті й доповіді з історії революції 1917 р., громадянської війни. Школа М. Покровського визнавала і пропагувала дві революції в Росії (пролетарську і селянську). Початком селянської революції дослідник вважав селянські бунти кінця ХVІІІ ст., метою – право господарювати на своїй землі й розпоряджатися продуктами своєї праці [4, 31, 35]. Основними учасниками селянської революції виступали біднота і зубожіле селянство (союзники пролетаріату), було виокремлено і дрібнобуржуазну течію, тобто середняків [5, 15–17, 27–28]. Це концептуальне визнання двох революцій було визначальним для праць російських радянських істориків до 1936 р.

Українські історики 1920-х рр. мали власне бачення селянської проблематики (аграрна революція), яке теж зазнало критики на початку 1930-х рр. Майже

півстоліття (до кінця 1980-х рр.) концепція селянської революції перебувала поза увагою істориків, натомість інтенсивне дослідження отримала аграрна політика радянської влади (з нею отожднювалася концепція аграрної революції).

Концепція селянської революції відроджується на початку 1990-х рр. із ініціативи відомого фахівця з проблем аграрної історії В. Данилова. Загальне уявлення про селянську революцію він висловив у доповіді «Аграрні реформи та аграрна революція в Росії» в Колумбійському університеті в листопаді 1991 р. За концепцією В. Данилова, селянська революція розпочалася в 1902 р. і тривала до 1922 р. включно (її підсумки закріпив Земельний кодекс РСФФР). Всі інші соціальні й політичні революції, на думку історика, відбувалися на тлі (і на підґрунті) цієї селянської революції [6, 319-320]. Змістом селянської революції В. Данилов визначив ліквідацію поміщицького землеволодіння, заміну приватної земельної власності загальнонародною, передачу землі селянам, які обробляють її своєю працею [7, 634]. На відміну від західних учених, які вбачали лише негативні наслідки селянської боротьби, та радянських дослідників із їх апологізацією результатів аграрних перетворень, учений зважено підійшов до оцінки підсумків селянської революції. Серед негативних наслідків він виокремив такі: «архаїзація» структури сільського виробництва, послаблення ринкових зв'язків, відновлення общини. Позитивні здобутки селянської революції В. Данилов убачав в усуненні поміщиків із аграрної структури, швидкому підйомі сільського господарства, органічному соціальному розширенню села тощо [6, 319-320; 7, 639-640].

Учений не зміг підготувати монографію з історії селянської революції, зосередившись на виданні збірників документів із історії селянського руху [8, 51]. Таким чином, В. Данилов запровадив поняття «селянська революція», розширив його змістове наповнення, запропонував нові хронологічні межі, окреслив загальну картину селянської революції, зосередившись на воєнно-політичному протиборстві селянства і влади. У концепції В. Данилова не допрацьовано термінологію, внутрішню періодизацію, а також змістове наповнення розвитку селянської революції в 1902–1916 рр.

Вивчення різних аспектів селянської революції в Наддніпрянській Україні дає можливість висловити міркування щодо особливостей її перебігу та визначення термінології. Селянська революція розпочалася 1902 р. з українських губерній. Вона була зумовлена комплексом чинників як економічного, так і політичного характеру. Серед них – суперечливий характер реформ другої половини ХІХ ст., стихійний розвиток капіталізму, відсутність правового регулювання економічних процесів, правові обмеження селянського стану, низький рівень політичної свідомості усього суспільства, деформована політична система Російської імперії.

Селянська революція мала як соціальний характер (боротьба проти поміщиків за поліпшення умов господарювання велася з 1902 р. до 1920 р.), так і висувала претензії до держави щодо захисту станових, культурно-освітніх, національних прав селянства, особливо після зміни політичного режиму в 1917 – 1922 рр.

Визнаючи новаторський характер висновків Б. Миронова щодо перегляду традиційного уявлення про системну кризу в Російській імперії (констатував повільне поліпшення становища селян й узагалі більшості населення наприкінці XIX ст. [9, 70]), зауважимо, що результати його дослідження не враховують особливості різних регіонів. Питання про співвідношення оподаткування селянства та його прибутків, на нашу думку, потребує нових досліджень, зокрема на регіональному рівні. До того ж, селянський рух практично не вивчався науковцем

Розвиток селянської революції свідчить також про існування політичних вимог українського селянства та визнання ролі національного чинника у селянській боротьбі. Однак ідеологічна складова селянської революції мала специфічний характер: селянський рух не мав розробленої програми. Проблеми діяльності політичних партій серед селянства та їх аграрним програмам присвячено значний комплекс наукових праць, однак невіршеним завданням залишається з'ясування результативності цієї роботи. Пояснюється це обмеженістю джерельної бази у дослідженні масової свідомості (винятком є дисертації В. Михайлової та Р. Топки про суспільно-політичні ідеали українського селянства за наказами та ухвалами до I Державної Думи [10; 11]) та специфікою політичної системи Російської імперії. До 1917 р. політичні партії діяли нелегально, мали слабку організаційну структуру, відчували нестачу кадрів і не могли організувати тривалої й системної роботи серед селянства. Членством у партіях були охоплені незначні верстви суспільства: в 1906 – 1907 рр. – близько 0,5 %, а в 1917 р. – близько 1,5 % всього населення Російської імперії [див.: 12, 58]. До того ж, взявши на себе функцію виразника селянських інтересів, політичні партії пропагували своє бачення селянських потреб, яке часто розходилося з реальністю.

На формування селянських настроїв впливали агітатори російських та українських політичних партій, духовенство, громадські діячі тощо. Особливо бурхливо українське селянство було втягнуте у політичне життя в 1917 р. Соціальну активність селянства зумовлювали також урядова політика в земельній і особливо продовольчій галузях, постійні військові мобілізації, втручання до релігійного життя. У 1919 р. мітингова стихія згасла, настрої селянства змінилися. Загалом політичні партії недооцінили роль земельних інтересів селянства.

Організатором вирішення культурних та національних запитів селянства була інтелігенція, громадські діячі і навіть органи радянської влади. Здійснювалися культурно-освітні заходи в межах сільської громади. Характерною рисою селянського життя був надзвичайно низький відсоток письменних (8-10% станом на 1897 р.), сільські школи утримувалися громадами, які не мали відповідних ресурсів. Заможні селяни на межі XIX – XX ст. намагалися дати освіту хоча б одній дитині (переважно хлопчикам), віддаючи перевагу навчанню «міським» професіям у ремісничій школі. Основними осередками культури в українському селі початку XX ст. були церковний хор, школа, земська бібліотека-читальня, чайні Товариства тверезості, театральні самодіяльні гуртки.

Після 1917 р. характерними рисами розвитку освіти й культури стали українізація, залучення дівчат і жінок до культурно-освітнього процесу, розвиток самодіяльного театру, боротьба з неписьменністю. Однак у складних матеріальних умовах учительство не отримувало підтримки ні від держави, ні від селян (показовою була ситуація на Правобережній Україні). Висновок Гр. Хименка в часописі «Коммуніст» у листопаді 1920 р. про культурне зростання села [13] можна вважати не досягненням радянської влади, а визнанням подвижницької діяльності сільської інтелігенції та народних ентузіастів, які сприяли вихованню нового селянина – ініціатора суспільних змін, провідника господарського прогресу та учасника революційних рухів. Однак селянство спізнилося із виявленням інтересу до вирішення національного питання.

Аналізуючи механіку соціальних процесів, зауважимо послідовніше ставлення селян до поміщиків і держави (зовнішній чинник, який мотивував бунтарство), у селянському середовищі відбувалися складні соціальні процеси. Конфлікт поколінь у сільській громаді зумовив відходництво на заробітки та мобілізація до війська. На Правобережжі у відходжі промисли наприкінці XIX – на початку XX ст. було втягнуто не менше 100 тис. осіб [14, 369]. Відходництво на заробітки сприяло поліпшенню матеріального становища селян. З іншого боку, молодь, яка поверталася додому з грошима та авторитетом «вчених людей», здобувала більший вплив на селі, поступово відтісняючи від ухвалення рішень у сільській громаді старше покоління [15, 87-88]. З ініціативи молодшого покоління, особливо тих, хто пожив на стороні, запроваджувалися нововведення в господарстві (плуги, кращі сорти рослин і тварин) [16, 502-503]. В умовах Першої світової війни «людина з рушницею» ставала для громади джерелом нової важливої інформації про події в оточуючому світі й призвідником бунтів. З початком революційних подій 1917 р. молодь активно виходить на передній план у сільському житті, беручи участь у пограбуванні поміщицьких маєтків, а далі – поповнюючи лави численних повстанських загонів.

Порівняння селянської революції з класичними політичними революціями викликає враження хаосу. З точки зору явища соціально-політичного, консолідація сільської громади була відповіддю на вплив зовнішнього світу. В українських губерніях сільські сходи скликалися за різних політичних режимів (с. Шульгівка Новомосковського повіту на Катеринославщині було прикладом одночасного існування сільського сходу, сільської ради, комітету бідноти) [17, 250]. Залежно від політичного режиму міг змінюватися якісний і кількісний склад сходів.

Сільська громада в 1917 – 1921 рр. відіграла головну роль в самоорганізації селянства, вирішенні господарських питань, виступала посередником у відносинах із представниками чи органами влади. У деяких місцях село відгороджувалося від навколишнього світу, особливо в 1919 р. чи навіть 1921 р., створюючи окремі селянські республіки. Вони мали своє військо, яке охороняло рубежі, або могло виступити проти сусіднього села чи міста. Соціальна єдність селянства й авторитет сільських сходів зберігалися до середини 1920 р. П. Любченко,

колишній боротьбист, а в серпні 1920 р. – секретар Київського губернського комітету КП(б)У, констатував відсутність класового поділу українського села і єдність сільської громади [18, 8]. Такої ж думки у вересні 1920 р. дотримувався й інший дописувач часопису «Комуніст» Г. Мазуркевич [19, 59]. Системний наступ на сільську громаду КП(б)У здійснила з осені 1920 р. шляхом широкомасштабної ударної кампанії «походу на куркуля». Її змістом стали: організація комітетів незаможних селян, оволодіння сільською кооперацією, встановлення контролю над сільською інтелігенцією та організація сільськогосподарського пролетаріату. Опір сільської громади було зламано, характерною рисою сільського життя стала політична пасивність селянства.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо таке визначення поняття. Селянська революція в Наддніпрянській Україні 1902 – 1922 рр. – соціально-політичне явище в українському селі, зумовлене суперечностями економічного розвитку модернізаційного періоду та реакцією селянства на правові, культурно-освітні, національні утиски в Російській імперії, а також потребою захисту своїх інтересів в умовах Української революції та становлення радянської влади.

Селянська революція відбувалася на тлі політичних революцій того часу: 1905 – 1907 рр., Лютневої революції, Української революції. Власної політичної програми та ідеології селянська революція виробити не змогла, хоча об'єднуючим для селянства чинником було гасло «права, земля і воля». Значну роль у формуванні суспільних настроїв та політичних переконань селянства відігравали політичні партії, однак державний устрій Російської імперії та політичні зміни 1917 р. і подальшого часу не сприяли становленню стійкої політичної системи за участі партій. Після 1917 р. селянська революція відбувалася на тлі численних змін влади і організуюча роль у селянській боротьбі та реальний вплив на ситуацію належали сільській громаді.

Розвиток селянської революції в Наддніпрянській Україні в 1917 – 1922 рр. свідчить про такі її особливості: національний характер селянської діяльності, ненасильницька тактика українських політичних партій, співіснування селян із власниками поміщицьких економік, тривала відсутність більшовицького чинника в українському селі.

Висновки. Основні підходи до визначення селянської революції сформувалися в 1920-х рр. (з точки зору класової боротьби) та на початку 1990-х рр. (в контексті військово-політичного протистояння селянства і влади). Сучасний стан селянознавчих студій вимагає переосмислення багатьох аспектів селянської революції, позбавлення її статусу периферійної проблеми і дозволяє сформулювати визначення терміна «селянська революція». Це не була політична революція в класичному розумінні, з чітко розробленою програмою, ідеологією та лідерами. Селянську революцію, на нашу думку, варто трактувати як соціально-політичне явище, оскільки вона змінила соціальні відносини, вплинула на економічний розвиток Російської імперії і Наддніпрянщини зокрема та розвиток політичних процесів першої третини ХХ ст.

Список використаної літератури та джерел:

1. Корновенко С. В. *Селянська революція в Україні початку ХХ ст.: хронологія і внутрішня періодизація* / С. В. Корновенко // Український селянин. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2017. – Вип. 17. – С. 48–56.
2. Фареній І. А. *Концепція «селянської революції» у науковій спадщині Михайла Покровського* / І. А. Фареній // Український селянин. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2017. – Вип. 17. – С. 68–72.
3. Фареній І. А. *Про правомірність концепції «Великої селянської революції»* В. П. Данилова / І. А. Фареній // Український селянин. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2014. – Вип. 14. – С. 162–166.
4. Кабанов В. В. *Аграрная революция в России* / В. В. Кабанов // *Вопросы истории*. – 1989. – № 11. – С. 28–45.
5. Горин П. *Историческое обоснование Октябрьской революции в работах М. Н. Покровского* / П. Горин // *Пролетарская революция*. – 1928. – № 10. – С. 5–28.
6. Данилов В. П. *Аграрные реформы и аграрная революция в России* / В. П. Данилов // *Великий незнакомец: крестьяне и фермеры в современном мире. Хрестоматия / сост. Т. Шанин*. – М. : Прогресс; Прогресс-Академия, 1992. – С. 310–321.
7. Данилов В. П. *Судьбы сельского хозяйства в России (1861 – 2001 гг.)* / В. П. Данилов // *Данилов В. П. История крестьянства России в ХХ веке. Избранные труды в 2-х ч.* – М. : РОССПЭН, 2011. – Ч. 2. – С. 630–648.
8. Вылцан М. А. *Виктор Петрович Данилов – фронтовик, гражданин, ученый, борец за демократию и свободу* / М. А. Вылцан, В. А. Емец, И. Н. Слепнев // *Данилов В. П. История крестьянства России в ХХ веке. Избранные труды в 2-х ч.* – М. : РОССПЭН, 2011. – Ч. 1. – С. 16–68.
9. Миронов Б. Н. *Мифология о системном кризисе в России после Великих реформ 1860 – 1870-х годов* / Б. Н. Миронов // *Труды института российской истории / отв. ред. А. Н. Сахаров*. – М. : Наука, 2008. – Вып. 7. – С. 59–73.
10. Михайлова В. И. *Наказы и приговоры сельских сходов Первой Государственной думы (на материалах украинских губерний): дис. ... канд. ист. наук* / В. И. Михайлова; *Днепропетровский государственный университет*. – Днепропетровск, 1976. – 192 с.
11. Топка Р. В. *Формування суспільно-політичних ідеалів українського селянства за наказами та ухвалами до I Державної Думи: джерелознавчо-методологічний аспект: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.06* / Р. В. Топка; *Дніпропетровський національний університет*. – Дніпропетровськ, 2002. – 194 с.
12. Кирьянов И. К. *Российские парламентари начала ХХ века: новые политики в новом политическом пространстве* / И. К. Кирьянов. – Пермь : Пермское кн. изд-во, 2006. – 368 с.
13. Хименко Гр. *Українська культура за три роки революції* / Гр. Хименко // *Коммуніст*. – Киев, 1920. – № 3. – 7 ноября. – С. 125–126.
14. *Історія українського селянства: Нариси в 2-х т.* / відп. ред. В. А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 1. – 632 с.
15. *Из истории борьбы с аграрным движением 1905 – 1906 гг. С предисл. С. Дубровского* // *Красный архив. Исторический журнал*. – М. ; Ленинград : Госуд. изд-во, 1930. – Т. 2 (39). – С. 76–107.
16. Молодик М. В. *Спомини* / М. В. Молодик // *Мемуари та щоденники. Ч. 1 / упоряд.: А. Бойко, С. Плохій / Джерела з історії Південної України*. – Запоріжжя : РА «Тандем-У», 2005. – Т. 5. Кн. 1. – С. 321–376.
17. Ковальова Н. А. *Сільські сходи Катеринославщини в умовах «аграрної революції» 1917 – 1922 рр.* / Н. А. Ковальова // *Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: зб. наук. пр.* / відп. ред. С. І. Світленко. – Дніпропетровськ : Ліра, 2014. – Вип. 12. – С. 243–251.
18. Любченко П. *Вплив контрреволюції на класову диференціацію українського селянства* / П. Любченко //

Коммунист / Коммуніст. – Киев, 1920. – № 1. – С. 7–8.
19. Мазуркевич. Комнезами і земельна політика / Мазуркевич // Коммунист / Коммуніст. – Киев, 1920. – № 2. – С. 59–61.

References:

1. Kornovenko, S. V. (2017). *The peasant revolution in Ukraine in the beginning of XX century: chronology and inner periodization*. *Ukrainskyi Selianyn (Ukrainian peasant)*. Cherkassy, 17, 48–56 (in Ukr.)
2. Farenii, I. A. (2017). *The concept of «peasant revolution» in the scientific heritage of Michael Pokrovskiy*. *Ukrainskyi selianyn (Ukrainian peasant)*, 17, 68–72 (in Ukr.)
3. Farenii, I. A. (2014). *About the rightfulness of the concept «the Great peasant revolution» of V. P. Danilov*. *Ukrainskyi selianyn (Ukrainian peasant)*, 14, 162–166 (in Ukr.)
4. Kabanov, V. V. (1989). *Agrarian Revolution in Russia*. *Voprosy istorii (Questions of the history)*, 11, 28–45 (in Russ.)
5. Gorin, P. (1928). *Historical justification of the October Revolution in the works of M. N. Pokrovskiy*. *Proletarskaia revoliutsia (The Proletarian Revolution)*, 10, 5–28 (in Russ.)
6. Danilov, V. P. (1992). *Agrarian reforms and the agrarian revolution in Russia. A great stranger: peasants and farmers in the modern world*. *Anthology*. Moscow: Progress; Progress Academy (in Russ.)
7. Danilov, V. P. (2011). *Predestination of Agriculture in Russia (1861 – 2001). The history of the Russian peasantry in the twentieth century. Selected works in 2 parts*. Moscow: ROSSPEN, 2, 630–648 (in Russ.)
8. Vyltsan, M. A., Emets, V. A., & Slepnev, I. N. (2011). *Viktor Petrovich Danilov – front-line soldier; citizen, scientist, fighter for democracy and freedom. The history of the Russian peasantry in the twentieth century. Selected works in 2 parts*. Moscow: ROSSPEN, 1, 16–68 (in Russ.)
9. Mironov, B. N. (2008). *The mythology about the systemic crisis in Russia after the Great Reforms of the 1860s and 1870s*. *Works of the Institute of Russian History*. Moscow: Science, 7, 59–73 (in Russ.)
10. Mikhailova, V. I. (1976). *The orders and verdicts of village community assemblies to the First State Duma (on the materials of Ukrainian government): dis. ... cand. sc. history*. Dnipropetrovsk (in Russ.)
11. Topka, R. V. (2002). *Formation of socio-political ideals of the Ukrainian peasantry by orders and decrees to the First State Duma: source-study methodological aspect: dis. ... cand. sc. history*. Dnipropetrovsk (in Ukr.)
12. Kiryanov, I. K. (2006). *Russian parliamentarians of the early twentieth century: new politicians in the new political space*. Perm: The Perm book house (in Russ.)
13. Khimenko, Gr. (1920). *Ukrainian culture during three years of the revolution*. *Kommunist (Communist)*. Kiev, 3, 125–126 (in Ukr.)
14. *History of the Ukrainian peasantry: Essays in 2 vol.* (2006). Ed. V. A. Smoliiy. Kiev: Scientific idea, 1 (in Ukr.)
15. *From the history of the struggle against the agrarian movement of 1905 – 1906 (1930)*. *Krasnyi arhiv. Istoricheskii zhurnal (Red archive. Historical Journal)*. Moscow; Leningrad: state publishing house, 2 (39), 76–107 (in Russ.)
16. Molodyk, M. V. (2005). *Memory Lane. Memoirs and diaries*. P. 1 / order: A. Boyko, S. Plokhiiy. Zaporozhye: RA «Tandem-U», 5, 1, 321–376 (in Ukr.)
17. Kovalyova, N. A. (2014). *Rural gatherings of Ekaterinoslav region under conditions of the «agrarian revolution» 1917 – 1922*. *Dnieper Ukraine: historical processes, events, persons: Scientific collection*. Dnipropetrovsk: Lira, 12, 243–251 (in Ukr.)
18. Lyubchenko, P. (1920). *Influence of the counter-revolution on the class differentiation of the Ukrainian peasantry*. *Kommunist (Communist)*. Kiev, 1, 7–8 (in Ukr.)
19. Mазуркевич (1920). *Combs and land policy*. *Kommunist (Communist)*. Kiev, 2, 59–61 (in Ukr.)

N. Kovalyova

THE PEASANT REVOLUTION IN THE DNIEPER UKRAINE IN 1902 - 1922: THE MAIN APPROACHES TO THE FORMULATION OF THE CONCEPT

Economical and socio-political transformations in the Dnieper region of the first part of the twentieth century are connected with such socio-political phenomenon as the peasant revolution. For a long time, the concept of peasant revolution was addressed from the lens of class struggle and was on the periphery of research attention. The development of peasant studies and the attraction of new theoretical and methodological approaches make a contemporary rethinking of the problem and the identification of the peculiarities of the peasant revolution in the Dnieper Ukraine.

The purpose of the study is to define the concept of “Peasant Revolution”, its essence and character in the Dnieper Ukraine.

There was proposed an author’s formulation of the concept. The Peasant Revolution in the Dnieper Ukraine of 1902 – 1922 was a socio-political phenomenon in the Ukrainian village due to the contradictions of the economic development of the modernization period and the reaction of the peasantry to the legal, cultural, educational and national oppressions in the Russian Empire, as well as the need to protect its interests in the conditions of the Ukrainian revolution and the formation of Soviet power.

The peasant revolution came against the background of the political revolutions of that time: 1905 – 1907, the February Revolution, the Ukrainian Revolution. The political program and the ideology of the peasant revolution could not be developed, although the slogan “rights, land and freedom” was the unifier for the peasantry. Political parties played a significant role in formation of public sentiments and political convictions of the peasantry, but the state system of the Russian Empire and the political changes of 1917 and further period did not promote to the establishment of a stable political system with the participation of parties. After 1917, the peasant revolution came against the background of numerous changes in power, played the organizing role in the peasant struggle and had the real impact on the situation pertained to the rural community.

Development of the Peasant Revolution in the Dnieper Ukraine in 1917 – 1922 provides evidence of such special aspects: the national character of peasant activity, the non-violent tactics of Ukrainian political parties, the coexistence of peasants with the owners of landed economies, the long-term absence of a Bolshevik factor in the Ukrainian village.

For the first time, an attempt was made to formulate the definition of the “peasant revolution”. In contradiction to the concept of M. Pokrovskiy in the 1920’s and V. Danilov in the early 1990’s, the concept of “peasant revolution” is defined as a socio-political phenomenon. The specificity of the peasant struggle in the Dnieper Ukraine was revealed the absence of a program and ideology of the peasant movement in the existence of political slogans of the peasantry; the cultural-educational and national activity of the peasantry within the rural community were described; the mechanics of social processes was characterized.

The main approaches to the determination of the peasant revolution were formed in the 1920’s (from the class struggle point of view) and in the early 1990’s (in the context of the military-political confrontation of the peasantry and the authorities). The current state of peasant studies requires rethinking of many aspects of the peasant revolution, discourage of its status of the peripheral problem, and allows formulating the definition of the term “peasant revolution”. Classically it was not a political revolution, with a well-developed program, ideology and leaders. In our opinion, the peasant revolution should be regarded as a socio-political phenomenon, since it has changed social relations, influenced the economic development of the Russian Empire and the Dnieper region in particular, and the development of political processes of the first part of the twentieth century.

Key words: peasant revolution, peasantry, Dnieper Ukraine, M. Pokrovskiy, V. Danilov.

УДК 94(477)«195»: 323.27:328.34(045)